

~~Arhiv Republičkog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti~~  
~~Arhiv Republičkog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti~~

330,25 Arhivski ko  
750,25 Arhivski ko

## IZVJEŠTAJ O STUDIJSKOM BORAVKU U VENECIJI

Upravni odbor Republičkog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti dodijelio je na temelju vlastitog zaključka i zaključka Komisije za kulturne veze s inozemstvom Izvršnog vijeća Sabora SR Hrvatske, Historijskom arhivu u Rijeci, rješenjem broj 2712/62-1971 od 18. VI. 1971, određena sredstva za studijski boravak jednog stručnjaka u Državnom arhivu u Veneciji. Na temelju navedenog sklopljen je 18. lipnja 1971. godine ugovor o korištenju tih sredstava. Prema toč. III. tog ugovora studijski boravak trebalo je izvršiti, tj. završiti do 31. prosinca iste godine.

Kolektiv Historijskog arhiva Rijeka na sjednici Radne zajednice od 22. listopada 1971. god. odobrio je potpisanom plaćeno odsustvo radi vršenja studija u Državnom arhivu u Veneciji.

Radi pravilnog korištenja vremena boravka u Državnom arhivu u Veneciju sastavio sam si kratak program prema kojem sam trebao:

1. dovršiti već neke ranije započete poslove u tom Arhivu i to:

a) izvršiti kolacioniranje točnosti prijepisa ugovora o kupoprodaji Rašpora od 5. rujna 1402. godine, kojeg sam već ranije priredio na temelju mikrosnimke za objavljivanje. Taj ugovor s predspisima, mada vrlo važan za povijest Istre, Šime Ljubić nije objavio u svojim »Listinama« (Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium)

b) nastaviti istraživanje o korištenju »Istarskog razvoda« od strane »Magistrata ai confini« Mletačke republike

2. iskoristiti obećanu mi mogućnost od strane direktora Državnog arhiva da pregledam i uzmem podatke iz koncepta od sada dovršenog djela »Codice diplomatico Veneziano« za XI. i XII. stoljeće Luigi Lanfranchija, direktora Arhiva u Veneciji, poznatoga medievalista, koji je kroz dvadesetak godina pripremao pomenuti diplomatski kodeks za Veneciju. Njegov rad još nije dovršen, ali i dio koji je dovršen obuhvaća nekoliko tisuća prepisanih isprava XI. i XII. st. Uvid u taj rad, i uzimanje makar najosnovnijih podataka vezanih za našu prošlost, mogao bi mnogo doprinijeti nastojanjima koja se pokreću od strane Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu i ostalih naučnih ustanova Hrvatske, a naročito i svih arhiva, za dopunu poznatih diplomatskih djela T. Smičiklase (Codex diplomaticus Regni Croatiae) i P. Kandlera (Codice diplomatico istriano). Eventualni pozitivni podaci mogli bi koristiti i za daljnji rad na zajedničkom projektiranom djelu jugoslavenskih i talijanskih povjesničara i arhivista »Kodeksa o vezama obiju jadranskih obala kroz stoljeća«

3. informirati se o nekim tehničkim novostima u vezi s načinom čitanja izbljedjelih i oštećenih tekstova pomoću odgovarajućih tehničkih sredstava

4. prikupiti neke manje važne podatke u Arhivu u Veneciji za sebe, odnosno one, za koje su me zamolili neki domaći povjesničari.

Na put sam krenuo 9. studenog te sam već taj dan pristupio radu u mletačkom Arhivu u 12 sati. U Veneciji sam ostao do uključivo 30. studenog; nakog kraćeg zadržavanja u Trstu, u Rijeku sam stigao 1. prosinca. Za vrijeme boravka u Veneciji radio sam u Arhivu kroz sve radno vrijeme i sve subote i blagdane, da bih što više iskoristio pružene mi mogućnosti. Popodneve satove, kada Arhiv ne radi, koristio sam za rad na upoznavanju najnovijih djela o izvorima mletačke povijesti i drugih povijesnih djela, koja su mi izdavana iz knjižnice Arhiva prema mojim potrebama, zahvaljujući odobrenju samog Direktora.

Za vrijeme boravka u Veneciji i rada u tamošnjem Arhivu izvršio sam slijedeće poslove:

1. usporedio sam, po meni iz mikrosnimke prepisani, tekst ugovora između zastupnika Goričkih grofova i Mletačke republike o kupoprodaji Rašpora od 5. rujna 1402. godine. Ugovor je sačuvan u prijepisu u Libri Commemoriali (Maggior Consiglio) knjiga IX, list 131 v. i slijedeći. Na temelju te usporedbe izvršio sam potrebne ispravke.

Već je raniji pregled samo ovih registara (Libri Commemoriali) pokazao da je Sime Ljubić, pripremajući poznate Listine u seriji što ju je objavljivala Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu, pod nazivom Monumenta historiam Slavorum meridionalium spectantia, ispuštao često građu koja se odnosi na Istru. Dopuna koja će se izvršiti objavljivanjem građe o kupoprodaji Rašpora u Istri, popunit će prazninu o koju su zapinjali dosad mnogi povjesničari.

2. Nastavio sam ranije započeti — ali nedovršeni — istraživački rad u sačuvanim spisima Providura za granice (Provveditori alla Camera dei Confini). Ponovno sam pregledao svežanj (busta) 232 i ustanovio da se u svežnju nalaze uglavnom spisi o razgraničenjima koja su se vršila u Istri neposredno prije i nakon Tridentinskog mira. U svežnju se nalaze i dva deblja sveska, u običnom bijelom omotnom kartonu u kojima su uvezani različiti spisi o uređenju granice s Pazinskim feudom. Kad su Barban i Rakalj pripali Veneciji, nastali su, naime, problemi s feudalnim vlasnicima Barbana i Raklja, Taksisima. Na početku tog sveska nalazi se cijeli Istarski razvod na latinskom jeziku, s ovjerom od 3. veljače 1525. Radi daljnjeg studija na tom tekstu dao sam mikrosnimiti taj dokument.

Pregledao sam zatim i svežanj br. 242 istog Providura koji se odnosi na Istru. Pregledana građa tog svežnja sadrži uglavnom same zapisnike i priloge uviđaja na granicama Venecije i Austrije u Istri. Zapisnike su sastavljali komesari Venecije (Lepido marchese Gravisi ili Giovanni Battista co. Firis) i Austrije (Franjo Ksaverski, barun de Liechtenberg ili pak Kreüzbergh) u razdoblju od god. 1786. pa do 1795. U svežnju se nalaze i crteži tršćanskih solana.

3. Pretežni dio vremena posvetio sam pregledu i vađenju podataka iz »Mletačkog diplomatskog kodeksa« (Codice diplomatico Veneziano), rukopisa kojeg mi je cijelog stavio na raspolaganje Direktor mletačkog Arhiva. Rukopis se svojim sadržajem odnosi na isprave izdane počev od godine 1000. do 1194. s prekidom za godine 1187—1189. Dok su isprave za cijelo to razdoblje transkribirane i prepisane strojem, s naznakom karakteristika izvornika i eventualnih prijepisa, dotle za interval 1187—1189. i za vrijeme od 1195 do 1198. sve do sada prikupljene isprave snimljene i njihove fotografije nalijepljene na kartone koji su smješteni u tri kutije. Fotosi nisu numerirani već samo kronološki poredani u kutije. Transkribirane isprave poredane su kronološki, privremeno numerirane, a listovi unutar svezaka, koji obuhvaćaju građu nekoliko godina, obilježeni rednim brojem. Jedino godine 1186, 1187. i 1192. čine svaka za sebe cijeli jedan svezak. Svesci su

tehnički uvezani tako da se mogu naknadno dodati i eventualno novopronađene isprave. Tih svezaka imade ukupno 23. U njima se nalazi 4.205 isprava prepisanih na 5.220 strana. K tome treba dodati i tri kutije fotografija isprava diplomatskog kodeksa (Codice Diplomatico Veneziano Fotogrammi) za godine 1187—1189, 1195—1196. te 1197—1198. s ukupno preko 500 isprava.

Pregled i vađenje podataka iz te ogromne zbirke bili su otežani činjenicom što u biblioteci Arhiva nisam uspio pronaći ni Diplomatički zbornik T. Smičiklasa, ni Istarski diplomatski kodeks P. Kandlera. Uslijed toga sam bio prisiljen bilježiti svaki podatak koji sam uočio da se odnosi na naše krajeve. Naravno, da se uslijed brzine rada nisam mogao zaustavljati na čitanju cijelih isprava već samo na bitne dijelove kao što su: vrijeme i mjesto izdanja, dispozitiv, arhivski smještaj isprave i sl. No, kad sam uvidio da ne bih ni tako stigao završiti započeti posao, zaustavljao sam se samo kod onih isprava koje su, s obzirom na mjesto izdanja, pružale nadu da sadrže podatke značajne i za naše krajeve.

Po povratku u Veneciju odmah sam pristupio preispitivanju da utvrdim koje su od tih isprava već objavljene po T. Smičiklasu, P. Kandleru ili Š. Ljubiću pa je od preko stotinu po meni zabilježenih isprava ostala 61 koje nisam do sada našao kao objavljene. Daljnjem, točnijem ispitivanju treba podvrći ipak sve zabilježene isprave s obzirom na nadopune diplomat. kodeksa nastale objavljivanjem isprava u raznim periodičnim i povijesnim edicijama (Archeografo Triestino, Atti e memorie della Società Istriana di archeologia e storia patria). Pored toga mnoge od tih isprava objavljene su iz sekundarnih izvora dok se u Veneciji nalaze u mnogim slučajevima ili sami originali ili stariji ovjerenjeni prijepisi koji mogu sadržavati i bitne razlike.

U svakom slučaju držim da će izvršeni rad biti od znatne koristi, kad ga do kraja sredim, kako za neposredno objavljivanje nekih od tih isprava tako i za rad na sastavu budućeg Kodeksa.

4. Tijekom rada u Državnom arhivu u Veneciji Direktor me je upozorio da je u pogledu novijeg vremenskog razdoblja za diplomatariju pristupljeno izradi regesta najvažnijih isprava izdanih u XIII. stoljeću, koje se nalaze pohranjene u mletačkom Arhivu. Zbog nedostatnog osoblja Arhivu nije bilo moguće da za to stoljeće, koje obiluje građom, pristupi transkribiranju cijelih isprava, pa je rad ograničen na izradu regesta. Regesta se sastavljaju na propisnom obrascu, po njemu rade svi arhivi Italije, tzv. »Corpus membranarum italicarum«. Za svaku pergamentu sastavlja se kartotečni list (»Scheda cronologica censimento pergamene«), vel. 220 x 320. Do sada je obrađen znatan dio građe, ali je otkrivanje brojnih novih isprava u fondovima, naročito u tzv. obiteljskim arhivima ili zbirkama, izazvalo sumnje da će se taj posao moći u skorašnje vrijeme dovršiti.

Do sada izrađeni kartotečni listovi čuvaju se u zaključanom željeznom ormaru specijalne izradbe. S obzirom na fondove iz kojih potječu pergamene, odnosno isprave, regeste su podijeljene u tri osnovne grupe. Prva grupa odnosi se na crkve i samostane (Chiese e Monasteri). Regeste u toj grupi odnose se na fondove: 1. S. Antonio di Torcello, 2. S. Lorenzo, 3. S. Ilario, Benedetto e Gregorio, 4. S. Margherita, 5. S. Maria della Carità, 6. S. Clemente in Orfano, 7. S. Mathio di Mazzorbo, 8. Mensa patriarcale. U drugoj grupi regesta obrađene su isprave Skrbnika S. Marka »de ultra« (Procuratori di S. Marco de ultra). U trećoj grupi regesta obrađivane su isprave Donje kancelarije (Cancellaria inferior) i Privatnih arhiva (Archivi Privati).

Rad na registiranju je još u toku. Do sada je obrađeno oko pet tisuća isprava. Od toga se najveći dio odnosi na Skrbnike Sv. Marka i na crkve i samostane. Registirane isprave odnose se sadržajno većinom na besplatne ili naplatne prijenose nekretnine (darovnice, kupoprodaje, zamjene), zadužnice i namire dugova te oporuke.

Bilo je nemoguće da pregledam svu tu količinu regesta pa sam se nakon najosnovnijeg pregleda ograničio samo na Patrijaršijsku menzu iz prve grupe te na regesta iz Donje kancelarije i Privatnih arhiva, ukupno

preko jedne tisuće regesta među kojima sam odmah u početku naišao na neke isprave od značaja za naše područje. Nakon izvršenog osnovnog provjeravanja, da li su isprave koje sam registrirao i objavljene, ustanovio sam da je od toga dosad neobjavljeno 11 isprava koje se sadržajem odnose na Krčke knezove, 5 isprava na Rab, 3 isprave na Koper, 3 isprave na Pulu, 2 na Trst i po 1 na Motovun, Piran i Zagreb.

Većinu ovih isprava namjeravam obraditi i objaviti u Vjesniku Histo-rijskog arhiva u Rijeci.

5. Većinu isprava koje sam našao od interesa za naše krajeve pregledao sam i u originalu, zatraživši ih iz arhivskih spremišta. Za tu svrhu pregledao sam sljedeće svežnjeve i registre:

- a) Consultori in iure, filza 345
  - b) Cancellaria inferior, busta 1, 2, 8, 9, i 65
  - c) Pacta, reg. 1 i 2
  - d) Procuratori di S. Marco de ultra, miscellanea di perg. busta 2;
  - e) S. Cipriano di Murano in Mensa Patriarcale, busta 8 a i 8 b.
- Neke od navedenih isprava dao sam mikrosnimiti.

6. Prilikom ovog boravka i rada u mletačkom Arhivu pokušao sam ponovno tražiti najstarije vijesti o Rijeci. Poznato je, naime, da se najstarija vijest o Rijeci nalazi u tzv. Liber Communis u tom Arhivu i da potiče iz 1281. godine.

Ponovnim pregledom tog registra (Maggior Consiglio, Deliberazioni 1232—1282, 1 Comune I) kao i drugog registra (Maggior Consiglio, Deliberazioni 1244—1282, 2. Comune I), nisam uspio pronaći starijih vijesti o Rijeci. Međutim se u tim registrima nalaze registrirani vrlo važni zaključci od kojih ovdje neke ističem radi njihove korisnosti za izučavanje odnosne problematike na našem obalnom području.

U registru »1 Comune I«, na listu 68 r. počinju »Consilia super col-legendiis pertinentia«, na listu 78 r. počinju »Consilia patronis et ordinamenti navium communis pertinentia«, na listu 86 r. počinju »Consilia omnibus Rectoribus et consiliariis pertinentia«.

U registru »2 Comune I«, na listu 94 r počinju »Consilia vicedominis maris pertinentia« (List 116 v. odnosi se na Zadrane i Dubrovčane), na listu 107 r počinju »Consilia domins super mercationibus leuantis pertinentia«, na listu 126 r. počinju »Consilia dominis salis maris pertinentia«. Na žalost »Rubrica continens sub se consilia comitibus, Comitatus, potestatus et consiliariis Dalmacie et Crohacie et castellani Almesij pertinentia, sub primo de comite et consiliariis Jadre«, zabilježena na listu 167 v, tek je započeta.

7. S obzirom na suradnju koju moraju pružiti naučni, a naročito arhivski radnici Hrvatske na izradi Vodiča izvora u Jugoslaviji za povijest naroda Afrike, Azije, Oceanije i Južne Amerike, kojeg priprema Organizacija ujedinjenih nacija u suradnji s Jugoslavijom, interesirao sam se kako se na tom zadatku radilo u Arhivu u Veneciji. Stavljen mi je na uvid koncept Vodiča (Guida per le fonti della storia dell'Africa Nera) što su ga izradili MF. Tiepolo i Ferruccio Zago.

Pregledao sam cijeli rukopis i ustanovio da je u njemu naglašeno opisivanje kompetencije djelatnosti onih magistrata Mletačke republike u kojima se nalazi građa koja se odnosi na Afrički kontinent. Opisu kompetencije pojedinih magistrata dodano je po nekoliko primjera kakve se građe, odnosno izvore može naći među spisima (njegove) djelatnosti. Dok je M.F. Tiepolo na taj način obradila urede i organe biv. Mletačke republike, F. Zago obradio je mletačke gradske organe u XIX. st., no u njegovom dijelu vodiča nema uopće primjera o vrsti izvora koje se može naći.

8. U uvodu sam već napomenuo da sam slobodna popodneva koristio za pregled najvažnije stručne i naučne literature koja se može odnositi i na povijest naših obalnih krajeva. Zadržao sam se na djelima koja nisu pristupačna kod nas.

Pregledao sam: periodičnu publikaciju koju izdaje Fundacija CINI u Mlecima pod nazivom »Studi veneziani« (Già bollettino dell'Istituto di Storia della Società e dello Stato Veneziano) i to svezak 9, izašao 1961., svezak 10

izašao 1968. i svezak 11, izašao 1970. godine. Iz tih svezaka pobilježio sam najvažniji sadržaj.

Na isti način sam pregledao slijedeća izdanja »Centro di cultura e civiltà della Fondazione Giorgio Cini, Venezia«, izdavač Sansoni, Firenze: 1. Le origini di Venezia (1964), 2. La Venezia del Mille (1965), 3. Venezia dalla prima Crociata alla conquista di Costantinopoli del 1204 (1965), 4. La civiltà veneziana del secolo di Marco Polo (1955), 5. La civiltà del Trecento (1956), 6. La civiltà veneziana del Quattrocento (1957), 7. La civiltà veneziana del Rinascimento (1958), 8. La civiltà veneziana nell'Età Barocca (1959), 9. La civiltà veneziana del Settecento (1960). Cijela ova serija nastavlja se do najnovijeg doba. Naslovi pojedinih razdoblja i edicija obuhvaćaju zapravo predavanja sastavljena od najpoznatijih evropskih stručnjaka koji se bave raznom problematikom mletačke prošlosti. Pored interesantnih zaključaka i novih pogleda objavljeni radovi u gore pomenutim edicijama otvaraju široke vidike u naučnu i stručnu literaturu koja se odnosi na raspravljenu materiju.

Posebnu sam pažnju posvetio izdanjima povijesnih izvora što ih redigira »Comitato per la pubblicazione delle fonti relative alla storia di Venezia« (Venezia, Frari 3002, presso l'Archivio di Stato, Casella Postale 56). Navedeni Komitet objavljuje građu u pet odjela. U prvom odjelu za javne arhive (Archivi pubblici) objavljeno je pet svezaka od kojih je prva dva sveska priredio Ferruccio Zago a treći Elena Favaro. Ova tri sveska svojim sadržajem dotiču i naše obalne krajeve. U drugom odjelu za crkvene arhive (Archivi ecclesiastici) objavljeno je do 1968. godine osam svezaka. U trećem odjelu notarskih arhiva (Archivi notarili) objavljeno je pet svezaka (do 1970.) U četvrtom odjelu privatnih arhiva (Archivi privati) objavljena su dva sveska a u petom odjelu raznih fondova (Fondi vari) objavljen je svega jedan svezak.

Mada bi sve te objavljene izvore trebalo detaljno pregledati, jer u njima ima ne samo izvora koji potiču iz naših krajeva ili koji se svojim sadržajem odnose na njih, već su ti izvori sami po sebi instruktivni za način objavljivanja izvora uopće. Od svih navedenih publikacija stigao sam pregledati i vaditi podatke samo iz publikacije Maria Francesca Tiepolo, »Domenico prete di S. Maurizio, notaio in Venezia (1309—1316), objavljene 1970, (sa str. XVI + 500 + 1 sl.). U toj građi našao sam nekoliko isprava iz početka XIV. st. koje se odnose na Zadar i Rab. Ti će podaci također dobro doći za upotpunjavanje izvora tih mjesta.

9. U toku mog boravka u mletačkom Državnom arhivu vodio sam razgovore u više navrata s direktorom avv. Luigi Lanfranchi o povijesnoj problematici na kojoj radi (karakter vlasništva na nekretninama u mletačkoj laguni u najstarijem razdoblju za koje postoje pisani izvori), M.F. Tiepolo o problematici objavljivanja izvora, naročito notarske građe. Iz razgovora sam zaključio, da g. Lanfranchi ne bi bio protivan suradnji na novom Diplomatičkom kodeksu Istre, koji, uostalom, smatra potrebnim. Svakako bi njegovo znanje i poznavanje građe u mletačkom Arhivu bilo u takvom pothvatu neobično korisno.

S obzirom na sve češći dolazak mladih naučnih radnika iz Hrvatske i Jugoslavije u mletački Arhiv razgovarao sam s drom Lanfranchijem i o potrebi da se izradi kraći vodič kroz fondove pohranjene u Držav. arhivu u Veneciji radi lakšeg i bržeg snalaženja u tom Arhivu. Suglasio se da bi to bilo vrlo korisno. Za tu svrhu prikupio sam već neke podatke za ranijih boravaka u tom Arhivu, a i ovom prilikom. Zamolio sam g. Lanfranchija da me predbilježi i za jedan primjerak anastatičke knjige A. da Mosto, L'Archivio di stato Venezia, I—II, Roma 1937, koje bi mi djelo vrlo mnogo koristilo kod izrade takvog vodiča.

16. studenog upoznao sam se s drom Ginom BENZONIEM, tajnikom Instituta di storia della Società e dello Stato veneziano della Fondazione Cini, Venezia, Isola San Giorgio Maggiore. U razgovorima dotakli smo i pitanje zamjene publikacija, pa je zamolio da njegovom Institutu predložimo za-

mjenju, odnosno što tražimo od njihovih publikacija za naš Vjesnik Histo-rijskih arhiva Rijeka i Pazin.

27. i 29. studenog razgovarao sam u Arhivu u Veneciji s predsjednikom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, drom Grgom Novakom, o potrebi zajednički programiranog rada u mletačkom Arhivu, o njegovom radu na publiciranju izvještaja mletačkih providura u Dalma-ciji i o drugim znanstveno-istraživačkim problemima.

10. U pogledu tehničkih pomagala za čitanje i mikrosnimanje izblije-djelih tekstova rukopisa sve potrebne informacije pružio mi je vrlo susret-ljivo voditelj Mikrofotografske sekcije Državnog arhiva u Veneciji (Sezione Microfotografica dell'Archivio di Stato Venezia), dr. Boschetto. Kako su sve aparature, koje se u tu svrhu upotrebljavaju u tom Arhivu, stare već više godina, to mi je navedeni stručnjak preporučio da se radi točnijih obavijesti obratimo izravno na poduzeća koja dobavljaju odnosne aparate. Manji, lako prenosivi aparat dobavlja tvrtka »Term. CIACHELLA, Catania, Viale M. Polo, tel. 330006, dok veće dobavlja PHILIPS, Padova, Via St. Agnese 7.

Za iskazanu susretljivost osobno sam se zahvalio Direktor arhiva u Veneciji.

U Rijeci, 13. prosinca 1971.

Danilo Klen